

SUMMARY

Glazova V., Kaydan N. The implementation of elements of distance learning in traditional educational process.

The article deals with the content and structure of the integration of the traditional and distance learning of the students. The principles on which the distance learning is based are reported. The possibilities of integration, a clever combination of full-time, part-time and distance learning are outlined. Supporting forms of the traditional learning system by means of distance education: primary, basic and test evaluation are marked out and grounded. The introduction of the elements of distance learning helps to solve many problems: to improve the efficiency of the teachers and students; to make learning easier and more exciting; to provide access to electronic summaries via local network, Internet; to provide the teachers the opportunity to work with their courses from any location where there is an Internet connection; to automate the delivery and acceptance of the tests, essays, term papers; to save estimates for tasks in database; to enable the collaboration with other departments, faculties, universities and so on.

The common features of methodological support of distance learning and implementation of its elements at Donbas State Pedagogical University to support the traditional forms of learning are analyzed.

With the introduction of the elements of distance learning a teacher improves the traditional learning process and solves the following tasks: preparation of information for self-work; the choice of the tools to provide information; monitoring of a task; assessment of knowledge. This will help to define the requirements for variants of distance learning construction based on feasibility, opportunity and economical factors more clearly. We believe that one of the elements to ensure entry into the international information and communication space is the usage of distance education technologies, which make further studies of distance learning more prospective.

Distance learning can be viewed as an independent basis, as well as an innovative component of full-time study. The use of distance education technologies in teaching the students allows individualized learning. Each student can engage on a personal schedule, varying tempo and time study for the development of the discipline.

Thus, the integration possibilities, a bright combination of full-time, part-time and distance learning are quite promising, although it requires certain organizational and administrative decisions.

Key words: *distance learning, traditional teaching, the principles of teaching, distance learning technologies, the organizational forms of distance learning.*

УДК 375.808.4

В. Й. Гриневич

Глухівський національний
педагогічний університет ім. О. Довженка

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УМІНЬ АНАЛІЗУВАТИ ОБРАЗИ-ПЕРСОНАЖІ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ ІСТОРИЧНОЇ ТЕМАТИКИ

Статтю присвячено висвітленню питання сучасних підходів до формування в майбутніх учителів-словесників умінь аналізувати образи-персонажів літературних творів історичної тематики. Акцентується увага на сучасних підходах до вивчення літературних творів історичної тематики, ролі самостійних творчих завдань та робіт під час формування вмінь аналізу історичних художніх образів-персонажів у навчальному

процесі ВВПЗ. Автором подаються зразки проблемно-творчих завдань до роботи над формуванням умінь аналізу історичних художніх образів-персонажів, виконання яких вимагає від студентів знань особливостей відповідної епохи, текстів творів, умінь здійснювати пошук, накопичувати, систематизувати й аналізувати матеріал.

Ключові слова: *формування вмінь аналізувати, професійна підготовка, історичний художній образ-персонаж, історичний роман, принцип історизму, історична епоха, самостійна робота, творчі завдання; історичний, загальнолюдський, національний, історико-функціональний аспекти.*

Постановка проблеми. З поглибленням професійної підготовки педагогічних кадрів у сучасних умовах розвитку нашого суспільства, модернізацією всієї системи освіти України, визначеною «Національною доктриною розвитку освіти», пов'язана робота, спрямована на вдосконалення навчального процесу, пошук методів навчання, орієнтованих на формування творчої особистості майбутнього вчителя, його вмінь і навичок самостійно здобувати знання для свого особистого професійного, інтелектуального й культурного зростання, на оволодіння творчістю відповідної фахової діяльності в умовах упровадження інноваційних освітніх технологій.

Одне з провідних місць у системі професійної підготовки вчителя української мови і літератури займають художні полотна українських письменників історичної тематики, у яких закладено значні наукові та виховні можливості. Практика показує, що більшість учителів української літератури недостатньо володіє методикою вивчення змісту й аналізу образів-персонажів історичного твору. Це виявляється в неповному врахуванні загальних педагогічних принципів і методів, специфічних підходів до аналізу історичних прозових творів та їх образів. Зокрема, вчителі-словесники не завжди розуміють своєрідність роботи над історичним образом-персонажем, недостатньо обізнані з результатами наявних, хай і нечисленних, наукових досліджень із відповідної проблематики, історичною епохою, в умовах якої жив і діяв літературний персонаж, творчою лабораторією письменника.

Ми вважаємо, що методична підготовка майбутнього вчителя-словесника до роботи над змістом і образами-персонажами літературних творів історичної тематики в умовах школи повинна бути більш глибокою під час здобуття ним фахової освіти у вищому навчальному закладі. Під час вивчення курсів української літератури та методики її викладання на першому місці має стояти не тільки екстенсивне, кількісне накопичення літературних знань майбутніми педагогами, а й завдання, спрямовані на аналіз педагогіки предмета, на формування особистості, розвиток у майбутнього вчителя вміння працювати з художньою думкою, залучити до співтворчості не тільки з учнем, а й із письменником, розширення самостійних можливостей студента як у сфері збагачення літературних знань, так і в розвитку здібностей їх осмислювати, умінь правильно, критично орієнтуватися в масиві художнього матеріалу, визначати його

соціально-етичну та морально-естетичну спрямованість. Це дасть змогу реально оцінювати твір і його образи-персонажі з погляду актуальних проблем сучасності й використовувати їх у процесі формування високої духовності, національної свідомості та самосвідомості нашої молоді.

Аналіз актуальних досліджень Різні методичні аспекти викладання літератури в школі з досліджуваної проблеми розглядали М. О. Бандура, Т. Ф. Бугайко, Ф. Ф. Бугайко, О. Ю. Богданова, М. І. Кудряшов, О. Р. Мазуркевич, В. Я. Неділько, Є. А. Пасічник та ін. Творчі пошуки Н. Й. Волошиної, Н. Д. Молдавської, Б. І. Степанишина, Н. М. Сафонові, З. О. Шевченко, Л. А. Симакової та інших науковців дають змогу збагнути роль образних засобів, асоціацій, утілених в образи узагальнень, рис характеру образів-персонажів, своєрідного соціуму, у якому вони живуть і діють.

Більшість методичних досліджень із проблеми аналізу образу-персонажа має безпосередній зв'язок із загальноосвітньою школою, роботою вчителя. Так, Є. А. Пасічник відзначав, що вчителі під час аналізу творів різних літературних жанрів часто практикують одноманітні форми та методичні прийоми, одну й ту саму схему аналізу образу-персонажа: змалювання письменником зовнішності персонажа; зображення його вчинків, відтворення його думок і почуттів; демонстрація його ставлення до інших персонажів; розкриття характеру за допомогою різних прийомів (пейзажі, описи речей, мовна характеристика тощо); ставлення автора до свого героя; типовість образу, його пізнавальне й виховне значення. Методист наголошував на тому, що не слід під час вивчення образів-персонажів дотримуватися лише цієї схеми, щоб не перетворювати її на шаблон, який обмежує можливості вчителя та учнів [5].

Мета статті – висвітлити питання сучасних підходів до формування в майбутніх учителів-словесників умінь аналізувати образи-персонажів літературних творів історичної тематики, ролі самостійних творчих завдань та робіт під час формування зазначених умінь у навчальному процесі ВНПЗ.

Виклад основного матеріалу. Розв'язання означеної проблеми забезпечить не тільки якісне накопичення майбутніми філологами знань про життя й діяльність історичних постатей, через які, власне, письменник розкриває зміст твору, а й сприятиме розумінню ними конкретного художнього образу-персонажа, його національної свідомості та самосвідомості, світоглядних національних позицій, дозволить реалізувати виховні потенції образів-персонажів, а також забезпечить формування професійних навичок вироблення відповідних якостей у школярів загальноосвітньої школи за умови педагогічної та методичної компетентності, ерудиції та професіоналізму, національної визначеності, живого літературного слова педагога.

Невирішеність порушеної проблеми в навчальних програмах вищих педагогічних закладів, методичних посібниках, літературознавчих, психолого-

педагогічних і методичних доробках вітчизняних учених, недостатня методична підготовка вчителів до аналізу образів-персонажів літературних творів з історичної тематики, зумовлюють актуальність пропонованої статті.

Суттєвого поліпшення літературної освіти майбутніх учителів можна досягти, передусім, шляхом її інтенсифікації, удосконалення змісту, глибшого підходу до розкриття ідейно-пізнавальної суті літературного твору та, особливо, аналізу його образів-персонажів, що сприятиме підвищенню світоглядного, наукового й методичного рівнів майбутнього вчителя-словесника.

У сучасній методичній літературі загалом рекомендується розглядати образи-персонажі у двох напрямках:

1. Аналіз основних якостей образу-персонажа через його дії, стосунки з оточенням.
2. Виявлення суперечностей у характері, розкриття самого характеру образу-персонажа, діалектики його розвитку.

На нашу думку, шляхи, методи та прийоми вивчення змісту твору, аналізу його образів-персонажів зумовлюються жанровою специфікою. Аналіз змісту й образів-персонажів історичних прозових творів вимагає від учителя-словесника усвідомлення творчої історії твору, розуміння історичних подій, зображених письменником, знання особливостей створення письменником історичного образу, уміння розкрити сутність цього образу та його роль у розв'язанні навчально-виховних завдань сучасної національної школи в умовах її реформування. Тут потрібен не тільки історичний коментар, який висвітлює значення твору та його образів-персонажів для епохи їх створення, а й оцінка з погляду сучасності.

Майбутній учитель-словесник повинен розуміти сутність принципу історизму, уміти реалізовувати його на практиці. Цей принцип не передбачає позаісторичних тлумачень літературних творів і їх образів-персонажів, а вимагає від педагога розкриття їх об'єктивно-історичного смислу як необхідної умови вдумливого аналізу, показу того «історичного ґрунту», на якому вони «вирощені» та створені письменником. Уміння аналізувати образи-персонажі творів історичної прози повинні бути тісно пов'язані з уміннями широко відтворювати історичну епоху.

У ході вивчення студентами курсу української літератури та методики її викладання ми орієнтуємося не тільки на інформацію, яка в готовому вигляді подається студентам. З метою розширення навчально-виховних завдань, формування літературних умінь, розвитку творчих здібностей, мислення, морально-естетичних пошуків майбутнього вчителя включаємо в заняття з літературознавчих предметів повідомлення, реферати, описи, характеристики, огляди, аналізи різноманітних літературних джерел, пов'язаних з конкретною темою. Ці види самостійної роботи студентів поєднуємо з попереднім відбором явищ, подій, фактів, найхарактерніших для історичного періоду, відображеного в літературному творі історичної тематики.

Це може бути історико-літературна інформація про письменника, його світоглядну позицію, ставлення автора до свого твору й образів-персонажів, про принципи зображення письменником історичної дійсності (романтизм, символізм, реалізм тощо); про оцінку твору читачами, літературними критиками; про конкретні факти й історичні постаті, які стали джерелами сюжету історичного твору; про творчу майстерню письменника щодо створення історичного образу-персонажа; про достовірність і правдивість зображення письменником історичних фактів порівняно з науковою історіографією тощо.

Широкий спектр поінформованості майбутнього вчителя, його різнобічні знання про історичний твір та образи, творчу лабораторію письменника – це важлива передумова формування вмінь аналізувати й сам літературний твір історичної тематики, і його образи-персонажі. Важливо ввести майбутнього вчителя української літератури та до скарбниці української духовності, сприяти засвоєнню ним особливостей нашого менталітету й етнопсихології. Він повинен уміти цілеспрямовано добирати й накопичувати художній та історичний матеріал, необхідний для аналізу і самого твору, і його образів-персонажів. Це запобігатиме пасивному характерові освіти у вищій школі, сприятиме саморозвиткові майбутнього літератора, активному опануванню ним соціально-культурного досвіду нації й людства.

Уміння аналізувати образи-персонажі літературних творів історичної тематики – це не тільки суто методична проблема. Оволодіння цими вміннями – це і процес збагачення студентської молоді історичними знаннями відповідно до теми, яка висвітлюється письменником, і формування справді наукового світогляду, компетентності, ерудиції, професіоналізму, національної свідомості та самосвідомості. Майбутній словесник повинен володіти історичним літературним матеріалом, уміти накопичувати його ще під час навчання у виші для подальшої плідної роботи в школі. Так, зокрема, вивчення роману М. П. Старицького «Разбойник Кармелюк» у курсі «Історія української літератури» ВНЗ ми пов'язуємо з розробкою відповідних завдань для студентів щодо накопичення фактів стосовно цієї теми, не відображених письменником у творі. Це дає змогу краще зрозуміти історію написання твору, проникнути у творчу лабораторію письменника, краще усвідомити історичну епоху й уявити постать головного героя. Студентам пропонуємо проблемно-творчі завдання, виконання яких вимагає знання тексту, відповідної культури, вмінь здійснювати пошук, накопичувати, систематизувати й аналізувати матеріал. Творчі завдання можуть бути такого змісту:

- зображення визвольного руху під проводом У. Кармалюка в українській історіографії;
- літературні, етнографічні та фольклорні джерела роману М. Старицького «Разбойник Кармелюк»;

- історична проза М. Старицького та цензура;
- історична інформація про Устима Кармалюка в художньому дослідженні М. Старицького;
- постать Устима Кармалюка в українській історіографії;
- Устим Кармалюк у творчості українських письменників;
- педагогічні й виховні аспекти образу Устима Кармалюка в сучасній історіографії, етнографії та краєзнавстві.

На наш погляд, у формуванні вмінь аналізувати образи-персонажі художніх творів історичної тематики важливу роль відіграють глибокі знання змісту самого твору та його образів-персонажів. Осмислення літературних фактів, розуміння внутрішньої сутності образу-персонажа немислиме без змістового літературного фактажу.

Так, під час проведення аналізу історичного художнього образу-персонажа І. Мазепи за романами М. Старицького «Молодість Мазепи» і «Руїна» нами подається коротка інформація, що допомагає студентам зорієнтуватися в проблематиці вказаних творів. Така інформація може бути такого змісту.

Творчість прогресивних українських письменників історичного спрямування допомагає нам краще зрозуміти конкретну епоху, дізнатися про героїчне та трагічне минуле нашого народу, його поводитирів, життєва історія яких і сьогодні несе (не дивлячись ні на які сучасні трансформації) великий навчальний, повчальний і виховний потенціал.

Саме до таких творів належить і диалог класика української літератури М. П. Старицького «Молодість Мазепи» та «Руїна». Є твори, доля яких, як і людей, буває досить трагічною, гіркою, які значною мірою впливали на сучасників та нащадків і по-своєму акумулювали національну енергію, щоб вона, ніби струм, потекла потім артеріями народного тіла, витворюючи новий рівень самосвідомості українського народу. Диалог М. Старицького написана на межі епох занепаду й піднесення, щоб розповісти народові про його історичні корені, його культуру, історію, побут, звичаї, традиції, героїчні діяння, поразки та перемоги, життєві вподобання, прагнення, надії, сподівання народу на ліпшу будущину. Диалог є викликом політиці держави, яка узурпувала значною мірою ім'я, державні традиції та історію народу, собі підпорядкованого та проголосила убивчий постулат, що той народ не є народ, а тільки малороси, його мова не є мова, а тільки – діалект, історія – не історія, а тільки суцільна вигадка. Це твори, які показують нам, що ми гірші, ніж можемо подумати про себе, але ми й кращі, ніж видаємося собі. Ми тверді, тендітні, відчайдушні, сентиментальні й романтичні, часом надто сміливі та безмірно жорстокі, а часом – лінтюхи й надзвичайно беззалаберні люди. Диалог М. Старицького утврджує віру українського народу в себе, у своє краще, незалежне й вільне майбуття, виховує в нього національну самосвідомість.

У центрі діалогії – неординарна постать української історії, майбутній гетьман Лівобережної України Іван Степанович Мазепа.

Коротку оцінку діалогії викладачем ми пропонуємо доповнити результатами виконання студентами творчих робіт чи завдань, які їм даються заздалегідь, перед вивченням творів М. Старицького – «Молодість Мазепи» та «Руїна». Студентські творчі роботи та завдання пов'язані з підбором і накопиченням різноманітних історичних, фольклорних, легендних, міфологічних, поетичних, музичних, художніх матеріалів про явища, події, факти, людей, які стосуються історичного періоду, зображеного в романах «Молодість Мазепи» та «Руїна», а також образу-персонажа І. Мазепи.

Пошукова творча робота майбутніх філологів повинна бути пов'язана з накопиченням матеріалу про історичні факти та події, які не змальовані М. Старицьким у своїх романах. Вони дають змогу краще зрозуміти ідейний зміст, історію написання творів, досягнути творчу лабораторію письменника, глибше пізнати історичну епоху, зображену в діалогії, та саму постать (образ-персонаж) головного героя.

В організації пошукової творчої роботи студентів як передумови формування їх умінь аналізу образів-персонажів слід враховувати дві постаті літературного Мазепи. Перша постать – образ легендарного романтичного юнака (об'єкт зацікавленості красного письменства). Друга постать – образ зрілого мужа, політичного діяча, українського героя (об'єкт зацікавленості історичної науки).

Для глибшого й повнішого осмислення історичного образу-персонажа І. Мазепи майбутніми філологами ми використовуємо у своїй методиці контекст художньої інтерпретації цього образу-персонажа М. Старицьким і Б. Лепким. Такий підхід дає можливість чітко представити генезис образу-персонажа, шлях його творення та художнього зображення, формування його як унікальної особистості з неординарним життям і діяльністю.

Зазначені вище положення є орієнтиром у визначенні творчих завдань, які пропонуються студентам. Вони можуть бути такого характеру:

- Діалогія М. Старицького, її історія написання та публікації;
- Діалогія М. Старицького й цензура;
- Зображення подій періоду «Руїни» в історіографічній літературі;
- Історичні постаті П. Дорошенка, І. Брюховецького, І. Самойловича, І. Сірка, С. Палія, В. Кочубея в історіографічній літературі;
- Зображення періоду «Руїни» у творчості українських письменників;
- Змалювання молодості Мазепи у вітчизняній і світовій літературах;
- Мазепа в оцінці радянської та сучасної історичної науки;
- Світові історичні джерела про Мазепу;
- Правда та легенди про Мазепу;
- Мазепа – обдарована людина, меценат, захисник православ'я;
- Мазепа й наша сучасність.

До проведення безпосереднього аналізу історичного художнього образу-персонажа І. Мазепи за романами М. Старицького «Молодість Мазепи» для опрацювання питань плану передбачаємо домашні творчі роботи й пізнавальні завдання, які студенти виконують працюючи з текстом твору, а потім роблять повідомлення під час заняття. Творчі роботи та пізнавальні завдання можуть бути такого змісту:

- Тепло отчого дому. Материнська сповідь та любов до сина;
- Політична та життєва школа І. Мазепи;
- Любов І. Мазепи до рідної землі та природи;
- Діяльність І. Мазепи в ім'я волі та щастя свого народу;
- Мужність, воля, твердість духу;
- Народна мудрість в устах Мазепи;
- Мазепа в оцінці інших образів-персонажів романів.

Така робота може бути й іншого характеру, проте обов'язково має виконуватися на основі аналізу змісту художнього твору. Такий підхід до літературних творів історичної тематики допоможе студентам, майбутнім учителям української літератури, накопичити необхідний історико-літературний матеріал – своєрідну скарбницю їхнього професійного зростання, яка є важливою передумовою формування вмінь аналізувати зміст самого твору та його образів-персонажів. Саме такий підхід допоможе відчувати їх багатогранність і невичерпність, досягнути ту загальнонародну глибину сутності творів про конкретних історичних осіб та історичне минуле, яка збагачує духовний світ майбутнього вчителя-словесника, сприяє становленню його професійної майстерності.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Зрозуміло, що такий аналіз історичного художнього образу-персонажа повинен проводитись одночасно із з'ясуванням обсягу ключових знань про образ-персонаж і визначенням комплексу вмінь його аналізу відповідно до напрямів, структури та врахуванням історичного, загальнолюдського, національного й історико-функціонального аспектів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко Ю. І. Школа: Проблема ментальності та національної свідомості / Ю. І. Бондаренко, Є. А. Пасічник // Слово і час. – 1993. – № 6. – С. 70–77.
2. Бровко І. Б. Аналіз літературного твору : посібник для вчителя / І. Б. Бровко, М. Х. Коцюбинська, Г. К. Сидоренко. – К. : Радянська школа, 1959. – 68 с.
3. Бугайко Т. Ф. Майстерність вчителя-словесника / Т. Ф. Бугайко, Ф. Ф. Бугайко. – К. : Радянська школа, 1963. – 188 с.
4. Неділько В. Я. Застосування методу самостійної роботи в процесі вивчення літератури / В. Я. Неділько // Українська мова і література в школі. – 1978. – № 8. – С. 39–50.
5. Пасічник Є. А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах : [посібник для студентів вищих закладів освіти] / Є. А. Пасічник. – К. : Ленвіт, 2000. – 384 с.

6. Старицький М. Разбойник Кармелюк: [роман] / М. Старицький. – К. : Дніпро, 1988. – 686 с.

7. Старицький Н. П. Молодость Мазепы. Руина : [романи] / Н. П. Старицький. – К. : Центр духовної культури, 1997. – 984 с.

8. Степанишин Б. І. Викладання української літератури в школі : [методичний посібник для вчителів] / Б. І. Степанишин. – К. : Проза, 1995. – 255 с.

РЕЗЮМЕ

Гриневиц В. И. Современные подходы к формированию у будущих учителей умений анализировать образы-персонажи художественных произведений исторической тематики.

Статья посвящена разъяснению вопроса современных подходов к формированию у будущих учителей-словесников умений анализировать образы-персонажи литературных произведений исторической тематики. Акцентируется внимание на современных подходах к изучению литературных произведений исторической тематики, значении самостоятельных творческих заданий и работ в процессе формирования умений анализировать образы-персонажи литературных произведений исторической тематики в учебном процессе ВУПЗ. Автором предлагаются образцы проблемно-творческих заданий к работе с формирования умений анализировать образы-персонажи литературных произведений исторической тематики. Их выполнение требует от студентов знаний особенностей соответствующей эпохи, текстов произведений, умений осуществлять поиск, накапливать, систематизировать, анализировать материал.

Ключевые слова: формирование умений анализировать, профессиональная подготовка, исторический художественный образ-персонаж, исторический роман, принцип историзма, историческая эпоха, самостоятельная работа, творческие задания; исторический, общечеловеческий, национальный, историко-функциональный аспекты.

SUMMARY

Hrynevych V. The contemporary approaches to the formation of future teachers skills to analyze the images, the characters of works of art of historical themes.

The article is devoted to the problem of the contemporary approaches to formation of the skills to analyze the characters of historical pieces of literature of the future philologist-teachers. The author notes that the deepening of professional training teachers in modern conditions of society related activities aimed at improving the educational process, finding new methods of training focused on the formation of the creative personality of the future teacher of his own abilities and skills to acquire knowledge for their personal professional, intellectual and cultural growth. Art canvas Ukrainian writers of historical subjects, which provide significant scientific and educational opportunities, take one of the leading places in this paper.

The study of current practices shows that most teachers of Ukrainian literature have insufficient examination of the content and the method of analysis of images of historical characters work. This is manifested in an incomplete account of the general pedagogical principles and methods, specific approaches to the analysis. In particular, the teachers of literature do not always understand the originality of the work on image-historical character, not sufficiently aware of the results available, even small, scientific studies of that problem. This unresolved problems raised in the curriculum of higher educational institutions, literary, manuals, insufficient teacher training methodology to analyze images and characters of literature with historical themes determine the relevance of this article.

Attention is focused on the current approaches to the study of literature of historical subjects, as independent creative tasks and work in the formation of skills of historical analysis of the images, the characters in the educational process.

The author has proposed the samples of the problem-creative tasks to work on the formation of skills of historical analysis of the images, the characters of U.Karmalyuk and I. Mazepa in the M. Starytsky's novels «Razboynyk Karmelyuk» and «Youth of Mazepa» and «Desolation», the implementation of which requires the students knowledge features of the era, texts, abilities to search, collect, organize and analyze the material in accordance with the directions of the structure and taking into account the historical, human, national and historical-functional aspects.

Key words: *the formation of the skills to analyze, professional training, a fiction historical character, a historical novel, the principle of Historicism, a historical epoch, a self-study work, creative tasks, historical, general humanic, national, historical- functional aspects.*